

Bara: scheppen of scheiden

Het gebeurt niet vaak dat een theologische kwestie de voorpagina van de krant haalt. Het was dan ook verrassend, toen het dagblad *Trouw* op 8 oktober 2009 opende met de kop 'Openingszin Bijbel klopt niet. Nieuwe interpretatie van Hebreeuwse tekst Genesis haalt God als schepper onderuit'. De nieuwe hoogleraar Exegese van het Oude Testament en Bronteksten van het Jodendom van de Radboud Universiteit in Nijmegen, prof. dr. Ellen van Wolde, was niet erg gelukkig met de weergave van haar inaugurele rede in de pers.¹ ij ontkent namelijk niet dat er in Genesis 1 sprake zou zijn van scheppen. Wat ze wel ontkent, is dat het Hebreeuwse werkwoord *bara* in Genesis 1 deze betekenis heeft. Van Wolde meent dat *bara* de 'scheiden' betekent. Maar heeft ze daarin ook gelijk?

Bara

In haar rede komt meer aan de orde dan alleen de betekenis van het Hebreeuwse werkwoord *bara*, maar ik beperk me nu tot dit punt, aangezien daar de spits van haar verhaal ligt. Alle plaatsen in het scheppingsverhaal, waar dit werkwoord voorkomt, bespreekt zij. Zeven keer zou dat zijn: 1:1, 21, 27 (3x), 2:3 en 2:4. Genesis 2:4 vormt echter niet het slot van het scheppingsverhaal, zoals van Wolde meent (net als trouwens de NBV), maar het begin van het daarop volgende verhaal (2:4-4:26), zo heeft Frans Breukelman ooit aannemelijk gemaakt.² Ik richt mij hier op het begin (1:1) en einde (2:3) van het scheppingsverhaal. De twee plaatsen daartussen: 1:21 en 1:27, neem ik tezamen.

Voordat we daarnaar kijken, wil ik er nogmaals op wijzen dat Ellen van Wolde niet ontkent dat er in Genesis van scheppen sprake is. Ze meent echter dat het werkwoord *asa* ('maken'), dat zeven keer in het scheppingsverhaal voorkomt, en niet het werkwoord *bara*, uitdrukt wat we gewoonlijk met 'scheppen' vertalen (pag. 9). Eerder definieerde zij scheppen als 'iets maken dat voorheen niet bestond/iets tot bestaan brengen' (pag. 8).

Genesis 1:1

Hoe komt Van Wolde nu aan de gedachte dat het werkwoord *bara* de betekenis heeft van scheiden? Dat heeft te maken met haar opvatting dat in Genesis 1:1 met het *bara* van de hemel en de aarde iets anders tot uitdrukking wordt gebracht dan wat er in 1:6-7 en 1:9 verteld wordt. In de verzen 6-7 wordt beschreven hoe God de hemel maakt als een gewelf in de watermassa en vers 9 beschrijft hoe God de aarde uit het water tervoorschijn laat komen. Volgens Van Wolde gaat het werkwoord *bara* (in 1:1) niet over dat scheppingsproces, maar over de verticale en de horizontale scheiding in de wateren (pag. 10). Dat in de verzen 6-7 sprake is van scheiding van wateren, lijkt mij onontkoombaar, maar daarvan is geen sprake in vers 9. In dit vers wordt gesproken van wateren die op één plaats samenvloeien.

Zou het *bara* in Genesis 1:1 deze scheiding van de wateren tot uitdrukking brengen, dan had daar, dunkt me, moeten staan - in de lijn van haar vertaling: 'In het begin, waarop God de wateren scheidde,' Van Wolde heeft geen oog voor het feit dat *bara* in 1:1 een ander object (de hemel) heeft dan het object (de wateren) van het werkwoord 'scheiding aanbrengen' in 1:7. Op de vraag hoe het scheppen van de hemel in vers 1 zich verhoudt tot de inhoud van de verzen 6-7, waarin God de hemel maakt, lijkt mij het enig juiste antwoord dan ook te zijn dat 1:1 de samenvatting is van wat verderop uitgebreid wordt verteld. Waar de verteller in 1:1 het werkwoord *bara* ('scheppen') gebruikt, daar gebruikt hij in 1:7 het werkwoord *asa* ('maken').

Genesis 2:3

Van Wolde vraagt in haar rede en ook elders terecht aandacht voor de verschillen in scheppingsterminologie (scheppen, maken, verwerven, vormen, uitspannen, bouwen).³ Zo zegt ze: 'Bij het woord 'bouwen' wordt een metaforische voorstelling van een bouwwerk gebruikt en wordt scheppen vergeleken met het bouwen van een huis, paleis of stad. Bij het woord 'vormen' uit stof wordt gebruik gemaakt van de metafoor van de boetseerder; bij het woord 'uitspannen' wordt aan de schepping gedacht in termen van het uitspannen van de

¹ Ellen van Wolde, *Terug naar het begin. Waarom Genesis 1,1 niet gaat over Gods schepping van hemel en aarde*, Nijmegen: Valkhof Pers 2009. Zie ook Ellen van Wolde, Why the Verb *Bara* Does Not Mean 'to Create' in Genesis 1.1-2.4a, *Journal for the Study of the Old Testament* 34,1 (2009), 3-23.

² F.H. Breukelman, *Bijbelse theologie I,2. Toledoth. De theologie van het Boek Genesis*, Kampen: Kok 1992, 11vv.

³ Ellen van Wolde, Scheppen of scheiden? Een reactie op het artikel van Martin Baasten, *Met andere woorden* 29,2 (2010), 22-32, bijz. 29 en 31.

hemel als een tent.' Haar voorstelling is dat de verteller met het woord *bara* het scheppingsproces voorstelt in termen van een ruimtelijke scheiding. Mij wordt echter niet duidelijk waarin het werkwoord *bara* principieel zou verschillen van het werkwoord *badal* (hif.) dat ook de betekenis heeft van 'scheiden' (1:7). De eindsituatie is namelijk dezelfde: de twee gescheiden/onderscheiden objecten bevinden zich op een ruimtelijke afstand van elkaar. Het verschil zit slechts in het feit dat in het geval van *badal* (hif.) de handeling daaruit bestaat dat twee bestaande objecten op ruimtelijke afstand van elkaar worden geplaatst en dat bij *bara* het subject een handeling verricht ten opzichte van een object dat in het begin als een geheel is gedacht, waarmee hij nu twee objecten van elkaar scheidt.⁴

Van Wolde wijst er terecht op dat elk scheppingswoord iets eigens tot uitdrukking brengt, maar heeft er te weinig oog voor dat het werkwoord *bara* veel dichter bij 'maken' (*asa*) ligt dan bij 'scheiden' (*badal* hif.). Dat maakt ook het slot van het scheppingsverhaal duidelijk: 'God zegende de zevende dag en heiligde die, want Hij rustte van al het werk dat Hij geschapen had door het tot stand te brengen' (2:3). Daaraan kan je goed zien dat *scheppen* en *maken* nauw met elkaar verbonden zijn. Vergelijk ook Genesis 1:1 'In den beginne schiep God de hemel en de aarde' met 2:4 'Op de dag dat God de hemel en de aarde maakte ...' Het verschil tussen beide woorden is miniem. Waar *asa* de betekenis heeft van maken in de zin van 'tot stand brengen', daar heeft *bara* de betekenis van scheppen in de zin van 'tot bestaan brengen'.

Genesis 1:21 en 27

Voordat ik nader inga op Van Wolde's lezing van de verzen 21 en 27, moeten eerst kijken naar de manier waarop God iets nieuws maakt. Dat gebeurt op twee manieren. De eerste manier is dat God spreekt in de aanvoegende of aansporende wijs (het zogeheten *Wortbericht*). Na de aansporing volgt direct het eindresultaat: 'En het was alzo' (1:9, 11, 15). Ook bij de tweede manier spreekt God (in de aanvoegende of aansporende wijs), maar dan volgt iets als: 'God maakte' (1:6, 25), in 1:7 overigens nog weer gevolgd door 'En het was alzo'.⁵

De kwestie is hoe dat nu in 1:20-21 en in 1:26-27 zit. Van Wolde meent dat het zogeheten *Tatbericht* ('God maakte') in beide gevallen ontbreekt net als in 1:9, 11 en 15.⁶ Dat *Tatbericht* mag daar inderdaad ontbreken, ook het zinnetje 'En het was alzo' ontbreekt. Genesis 1:20-21 en 1:26-27 lijken zo geheel af te wijken van de manier waarop de andere scheppingen worden beschreven. De intentie zou noch worden gevolgd door een *Tatbericht*, noch door de zin 'En het was alzo'. Waarschijnlijker lijkt mij te zijn dat vers 21 en ook vers 26 tot die tweede manier van spreken behoren, waarop God iets nieuws schiep: God spreekt in de aanvoegende of aansporende wijs; na de aansporing horen we in vers 21 en vers 26 nu niet: 'God maakte', maar 'God schiep'. Gaat het zowel in 1:20 als in 1:26 om Gods voornemen ('Dat de wateren wemelen van levende wezens .../Laat ons mensen maken naar ons beeld ...'), dan gaat het 1:21 en in 1:27 om de uitvoering door God van zijn voornemen ('Toen schiep God de grote zeedieren .../En God schiep de mens naar zijn beeld ...'). Waar de verteller bij de landdieren het werkwoord 'maken' gebruikt (1:25), daar gebruikt hij bij de zeedieren het synonieme werkwoord 'scheppen' (1:21). Genesis 1:21 vertelt dan ook niet over het feit dat elke diersoort zijn eigen levenssfeer krijgt, zoals Van Wolde meent (pag. 15), maar meldt Gods uitvoering van zijn vlak daarvoor geformuleerde voornemen.

Elders in Tenach

Ellen van Wolde gaat niet voorbij aan plaatsen elders in Tenach waar het werkwoord *bara* voorkomt, maar ze is daarin wel erg selectief. Van de 55 keren dat dit werkwoord in de Hebreeuwse Bijbel voorkomt bespreekt ze er slechts drie: Numeri 16:30 en twee teksten uit Jesaja, te weten 45:6-7 en 45:18-19 (pag. 22-24 en 28-29). Haar interpretatie van deze teksten doet zeer gekunsteld aan. Mij gaat het hier echter om iets anders, en wel de talloze andere plekken waar het werkwoord *bara* voorkomt. Op geen van die plekken past de betekenis 'scheiden'. Een paar voorbeelden. In Jesaja 43:15 wordt over God gesproken als 'de *boree* van Israël'. Om dit te lezen als 'de scheider is van Israël' lijkt mij toch erg weinig aannemelijk. En als in Psalm 51:12 de bede klinkt: '*Bera* mij een rein hart, o God', moet dat dan vertaald worden met 'Scheid mij een rein hart af, o God'?

⁴ Van Wolde, *Scheppen of scheiden?* 23.

⁵ Van Wolde heeft geen oog voor het feit dat in het eerste geval direct na Gods spreken (het zogeheten *Wortbericht*) het eindresultaat gemeld wordt: 'En het was alzo' (*Terug naar het begin*, 8-9 en *Scheppen of scheiden?* 29-30).

⁶ Van Wolde, *Scheppen of scheiden?* 30.

De conclusie moge zijn dat met de vertaling van *bara* met 'scheppen' zoals dat tot nu toe is gebeurd, nog steeds niets mis is. De vertaling met 'scheiden' past noch in Genesis 1, noch elders in Tenach.

Dit artikel is verschenen in *Interpretatie, tijdschrift voor bijbelse theologie* 18,7 (2010), 30-31.